

Ніколаєва Тетяна Олександрівна,

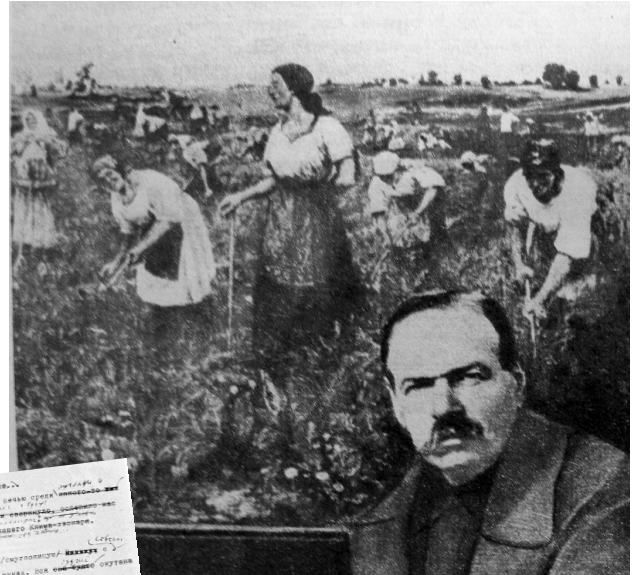
старший науковий співробітник Центрального державного архіву зарубіжної україніки

«МАДОННА ПІД ЯБЛУНЕЮ» ІВАНА ДРЯПАЧЕНКА

Іван Кирилович Дряпаченко (04.08.1881, с. Василівка, Полтавська губ. – 24.12.1936, там же). У 1894 р. вступив до Київської рисувальної школи, у 1898 р. до Московського училища живопису, скульптури та архітектури (звання не-класного художника). 1903–1911 рр. вчився в ВХУ при Академії мистецтв у Петербурзі. У 1911 р. за твір «Саломея» отримав звання художника з живопису. У 1912 р. – пенсіонерська поїздка до Італії, де митець створив полотно «Святе сімейство», за яке одержав III премію ім. А. Куїнджі. 1913 р. – друга поїздка за кордон – звіт-на картина «Поминаний день у Флоренції». Під час Першої світової війни митець перебував у військово-художньому загоні «Трофейної комісії». У 1917 р. повернувся до Василівки, працював учителем малювання і співів. У 1930-ті рр. створив низку робіт з народної тематики. Помер І. Дряпаченко внаслідок нещасного випадку. Місцезнаходження більшості його творів невідоме. Частина живопису і графіки І. Дряпаченка зберігається в музеях України, Російської Федерації і Республіки Білорусь. Досліджували творчість художника А. Терещенко, Б. Литовченко, Д. Косарик, О. Гончар.

«Безіменно він жив. Його в нас так просто й звали: Художник». Цими рядками починається розділ, присвячений визначному українського художнику і графіку І. Дряпаченку в автобіографічному романі О. Гончара «Твоя зоря» [3]. У цьому творі знаменитий письменник розповідає про своє, тоді ще молодого сількора, знайомство з Художником ранкової зорі та одну з останніх картин майстра – «Мадонна під яблунею», про яку, крім О. Гончара, не згадує жоден із дослідників творчості І. Дряпаченка.

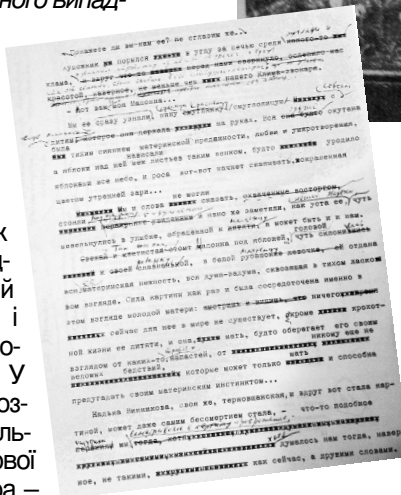
Вважалося, що Олесь Гончар почав України, ф. 34, оп. 1, спр. 431, арк.19.) друкуватися в газеті Козельщанського району Полтавської області «Розгорнутим фронтом» після закінчення Бреусівської семирічної школи [5]. Однак його допис «Неписьменні навчаються» (про налагодження освіти в с. Хорішки) та перший невеликий нарис «На буксирі» (с. Бреусівка) були опубліковані кількома роками раніше [1, 2]. Тобто, майбутній письменник почав співпрацю з газетою ще школярем. Саме на початок 1930-х рр. припадає його незабутнє знайомство з художником І. Дряпаченком, який мешкав у селі Василівка того ж ра-

І. Дряпаченко та його картина «На буряках». Фото О. Юренка, 1934 р. (З журналу «Україна» № 35, 1981).

йону. П'ятдесят років по тому корифей української літератури переповів про митця на сторінках своєї книги. Із щоденника О. Гончара (07.09.1981): «В цьому році минає 100 років від дня народження Івана Кириловича Дряпаченка, напівзабутого, трагічної долі художника. Це згадками про нього нав'яний розділ «Художник ранкової зорі» [роману «Твоя зоря»]. В романі О. Гончар розповідає про зустрічі з І. Дряпаченком, його характер, зовнішній вигляд і згадує два його живописних полотна – «На буряках» і «Мадонна під яблунею». О. Гончар пи-

сав: «А вже як були ми студентами, з радістю перечули від друзів про нашого майстра: знов нібито взявся за своїх «Буряківниць»» (1934–1937 рр. О. Гончар учився в Українському технікумі журналістики в Харкові). У 1934 р. картина «На буряках» демонструвалася на обласній виставці в Харкові, через рік – на VI Республіканській художній виставці в Києві. На жаль, її композиція відома лише за фотографією, яку зробив у 1934 р. майбутній письменник О. Юренко, який разом з О. Гончаром прац-

Машинопис оповідання «Художник утренней зари» з правками О. Гончара. (ЦДАМЛМ

ював у газеті «Розгорнутим фронтом». Зі споминів О. Юренко: «Я попросив Івана Кириловича сфотографуватися на тлі своєї картини... Сьогодні переді мною живе та картина. Скільки щастя, скільки радості світиться ранковою зорею на обличчях трудівниць [...] а буряки смарагдові, дорідні». Як і О. Гончар, О. Юренко згадував про роботу І. Дряпаченка в газеті «Розгорнутим фронтом». Він писав, що художник вирізав також заставки та заголовки на лінолеумі [6].

Наприкінці розділу «Художник ранкової зорі» О. Гончар вперше дав опис «Мадонни під яблунею»:

«— Ось вам моя Мадонна...»

Впізнали ми її одразу, нашу вишневоцоку Надьку, стоїть, тримає мале дитя біля грудей. Вся вона мовби оповита тихим сльозом материнської відданості, любові й злагоди, а блискучі яблука над нею з-поміж листя нависають таким рясним вінком, наче все небо вродило ними і роса ось-ось із них скапле разом із соковитим цвітом вранішньої зорі...

Не могли ми й слова вимовити від захвату, зацікавлені, вражені, і явно помітили, як уста її ворухнулись в усмішці, зверненій до дитятка чи, може, й до нас.

Так оце вона, оце його заповітне творіння... Свіжа й барвиста стоїть наша стелова Мадонна під яблунею, злегка схилившись до своєї славненької, в білій льолі дитини, їй віддана вся ніжність, вся дума-задумка, що нею промениться материнський, сповнений тихої ласки погляд. І найбільша сила картини була якраз зосереджена в цьому погляді молоді матері: дивишся і бачиш, що нічого, крім немовляти, зараз для неї на світі не існує, є лише це крихітне життя, і вона його мовби чатує, оберегає поглядом від якихось напастей, від невідомих, нікому не чутних ще небезпек, що, може, тільки вона їх і передчує своїм материнським інстинктом...

Надька Винниківівна, своя ж тернівщанська людина, стала живописом, може, навіть самим безсмертям стала — щось подібне ми відчули тоді, хоча, певне, думалось не такими, як нині, словами» [3].

Але картина, можливо, — це просто вдалий художній прийом? Адже образ Мадонни проходить через весь роман письменника. До того ж, опис картини міститься в літературному творі, а не в щоденнику, листах чи опублікованих споминах О. Гончара. Крім того, події початку 30-х рр. і 1976–1980 роки створення роману «Твоя зоря» віддалені у часі, який у пам'яті стирає все.

Відомо, що О. Гончар почав вести щоденник лише з 1943 р., однак залишилися його архівні документи, які свідчать, що крім розділу в романі «Твоя зоря», письменник присвятив І. Дряпаченку самостійне оповідання «Художник утренней зари». Його чернетка зберігається у ЦДАМЛМ України і містить прізвище молоді жінки (Віннікова), що позувала художнику, стать немовляти (дівчинка) та одне слово з опису Надії Віннікової — смуглянка [4]. Зрозуміло, що в художньому творі можна при-

брати такі подробиці, навіть попри те, що роман автобіографічний. Але для дослідження творчості художника вони мають велике значення. Тому що їх можна вважати доказами існування «Мадонни під яблунею». До того ж, якщо письменник згадує в романі відому роботу І. Дряпаченка «На буряках», то чому може викликати сумнів розповідь про «Мадонну...»? Адже у митця чимало творів, які з різних причин не відомі дослідникам.

Удова письменника Валентина Гончар підтвердила автору, що планувалося видати окреме оповідання «Художник утренней зари»; чому це не сталося, вже не пам'ятає. На важливе запитання: чому І. Дряпаченко не вказано за прізвищем чи хоча б за ім'ям та по батькові, як інших героїв роману, — В. Гончар відповіла, що в кінці 70-х рр., коли писався роман, «ім'я художника не звучало», тобто його прізвище не було відоме широкому загалу шанувальників мистецтва. Тому О. Гончар зобразив постать майстра поетично, як Художника з великої літери. На жаль, кілька запитань до В. Гончар (щодо подій 30-х рр.) залишилися без відповіді, оскільки майбутнє подружжя познайомилось у 40-х рр.

Отже, літературні спомини письменника О. Гончара є єдиною згадкою про «Мадонну під яблунею» художника І. Дряпаченка. А питання письменника: «Чи погелом стала [«Мадонна»], чи й зараз ледь усміхнена мандрує світом?» — досі залишається без відповіді.

Таким чином, запропонована стаття, по-перше, представила цікавий методологічний підхід до аналізу художньої літератури, коли за допомогою використання додаткових джерел інформації (книг, періодики, архівних документів тощо) стало можливим ввести в науковий обіг одразу літературо- і мистецтвознавства нові дані. По-друге, наведений приклад аналізу художнього твору спонукає школяра до творчого переосмислення прочитаного, використовуючи при цьому різноманітні способи й засоби пізнання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гончар О. На буксир // Розгорнутим фронтом. — Козельщина. — 1932. — № 127 (295).
2. Гончар О. Неписемні навчаються // Розгорнутим фронтом. Орган Козельщанського РПК, РВК та РРГС. — Козельщина. — 1931. — № 116 (150).
3. Гончар О. Твоя зоря : роман. — К., 1981.
4. Гончар О. Художник утренней зари. — ЦДАМЛМ України, ф. 34, оп. 1, спр. 431, арк. 19.
5. Мішчиха Л. Психологічний аналіз творчого потенціалу Олеса Гончара (на матеріалі біографічного методу) // Вісник Прикарпатського національного університету. — Івано-Франківськ, 2010. — Вип. 13. — С. 163.
6. Ніколаєва Т. Повернення з небуття (архівні документи про І. Дряпаченка) // Архіви України. — К., 2013. — № 4 (286). — С. 143–155.

Стаття надійшла до редакції ?? м?? 2014 року